

Завацька Людмила Миколаївна

ORCID 0000-0003-2069-9667

*Кандидат педагогічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальної роботи,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: lzavatska2016@gmail.com*

ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНОГО РІВНЯ УСПІШНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Стаття присвячена дослідженню актуального рівня успішності соціальної адаптації школярів з числа внутрішньо переміщених осіб. Однією з основних складових успішності соціальної адаптації постає створення безпечного та сприятливого середовища для продовження навчання дітей-переселенців в закладах загальної середньої освіти. Досліджено: рівні особистісної та ситуативної тривожності в учнів; міжособистісні стосунки учнів старших класів з сімей вимушених переселенців в колективі закладу загальної середньої освіти; рівні адаптивності та дезадаптації дітей-переселенців в міжособистісних системах. Визначені показники та чинники успішної соціальної адаптації школярів із сімей внутрішньо переміщених осіб.

***Мета роботи** – обґрунтування та визначення актуального рівня успішності соціальної адаптації школярів з числа внутрішньо переміщених осіб.*

***Методологія** базується на принципах системності (розгляд процесу соціальної адаптації як системи, в якій визначені напрямки роботи з вимушеними переселенцями у соціальній, інформаційній, правовій, економічній та матеріальній сферах), соціально-психологічних дослідженнях вивчення рівня успішності соціальної адаптації дітей та їх сімей з числа внутрішньо переміщених осіб.*

***Наукова новизна** статті полягає у вивченні й визначенні актуального рівня успішності соціальної адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб у закладах загальної середньої освіти, що може бути використано фахівцями психологічної служби, працівниками соціальної допомоги, які виступають посередниками між адміністративно-правовою системою соціального захисту та родинами переселенців.*

***Висновки.** Зважаючи на вивчені обставини визначення актуального рівня успішності соціальної адаптації дітей-переселенців до нових умов життєдіяльності та навчання, необхідно зауважити на винятково важливих заходах соціально-педагогічного супроводу дітей у зв'язку з обставинами та необхідністю комплексних підходів до цих процесів. Тому соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи повинні мати високий професійний рівень, стійку мотивацію, бути винятково гуманними, поважати та професійно підтримувати дітей, які потребують допомоги через дуже складні життєві ситуації, пов'язані з кризовим станом в державі. Фахівці мають забезпечити стійку мотивацію дитини для подолання труднощів, для продовження навчання та успішного спілкування в новому середовищі однолітків, коли діти, які пережили значний стрес у сприятливих умовах та при наявності необхідної соціальної, психологічної та педагогічної допомоги набувають впевненості у власних силах і з більшою ймовірністю зможуть повернутися до ефективної життєдіяльності та навчання.*

***Ключові слова:** соціальна адаптація, діти-переселенці, заклади загальної середньої освіти, внутрішньо переміщені особи, психологічна служба закладу освіти, психологічна та педагогічна допомога.*

Постановка проблеми. В умовах війни на сьогодні майже 10 млн. українців були змушені залишити свої домівки. Це близько чверті населення країни, серед яких приблизно 6,5 млн. стали внутрішніми переселенцями та 3,2 млн. людей виїхали за межі України (за оцінками Міжнародної організації з міграції) [9]. Постійне цілеспрямоване знищення цивільного населення з боку країни-агресора змушує й надалі покидати місця постійного проживання багатьох українців, коли велика їх кількість переміщається зі сходу та центру України у західні регіони [4, 90].

Слід зазначити, що основним законом України, який встановлює підстави для особливого статусу переміщених осіб на території України, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Правовий статус переміщених осіб набув важливого значення у функціонуванні різних сфер суспільства. Так, вимушені переселенці мають право на захист від переміщення, державну допомогу у забезпеченні житлом, надання соціальної допомоги на будь-якій території України [5]. Робота щодо сімей із числа внутрішньо переміщених осіб, які були змушені залишити свої домівки через конфлікти, війну, природні катастрофи або інші причини, перш за все містить соціальну та психологічну підтримку, допомогу у знаходженні нового житла та роботи, надання медичної допомоги та інші послуги, які допоможуть сім'ям перетнути цей складний період у їхньому житті. Також можуть проводитись заходи з метою інтеграції цих сімей на новому місці проживання та забезпечення їхньої безпеки й захисту прав. Зважаючи на комплексний характер проблеми вимушеного переселення українців в умовах військових дій, вона пов'язана з наявністю як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, соціальної та освітньої підтримки, тому на цю категорію населення була спрямована соціально-педагогічна робота, яка повинна мати інтегративний характер щодо визначення актуального рівня успішності соціальної адаптації і включати всю комплексну підтримку. У цій діяльності беруть участь соціальні педагоги та соціальні працівники, які є суб'єктами соціально-педагогічної та соціально-психологічної роботи з вимушеними переселенцями та дітьми з їх сімей. Порушення соціальних зв'язків та руйнування звичних моделей життя ставлять перед сім'ями вимушених переселенців завдання адаптації до нових умов та відновлення психологічних, розумових та фізичних ресурсів, а також соціального статусу. Це особливо важливо у контексті освіти, оскільки діти із числа внутрішньо переміщених осіб потребують особливої уваги та підтримки для успішної інтеграції в новому соціальному середовищі та продовження навчання, що є надзвичайно складною та різноплановою проблемою. Крім того, однією з основних складових успішності соціальної адаптації постає створення безпечного та сприятливого середовища для продовження навчання дітей-переселенців в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти соціальної та соціально-педагогічної роботи, методи розв'язання проблем успішності адаптації вимушених переселенців висвітлено у працях таких вітчизняних науковців Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Р. Вайноли, А. Власової, М. Дем'яненко, Є. Дубровської, Л. Завацької, О. Залеської, І. Зверєвої, Г. Єфремової, А. Капської, І. Козубовської, Г. Лещук, Е. Лібанової, К. Лук'янова, О. Малиновської, М. Малиха, С. Мельник, О. Міхеевої, М. Ніколайчук, Л. Петришин, Л. Третиннікової, К. Фоміна, С. Харченко, А. Шевченко.

Ці обставини викликають особливий науковий інтерес та потребують осмислення як самого явища, так і шляхів реалізації зазначеної проблеми.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та визначенні актуального рівня успішності соціальної адаптації школярів з числа внутрішньо переміщених осіб.

Методологія дослідження базується на принципах системності (розгляд процесу соціальної адаптації як системи, в якій визначені напрямки роботи з вимушеними переселенцями у соціальній, інформаційній, правовій, економічній та матеріальній сферах), соціально-психологічних дослідженнях вивчення рівня успішності соціальної адаптації дітей та їх сімей з числа внутрішньо переміщених осіб.

Наукова новизна статті полягає у вивченні й визначенні актуального рівня успішності соціальної адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб у закладах загальної середньої освіти, що може бути використано фахівцями психологічної служби, працівникам соціальної допомоги, які виступають посередниками між адміністративно-правовою системою соціального захисту та родинами переселенців.

Результати дослідження. Тема організаційних умов адаптації та соціалізації дітей-переселенців в умовах закладу загальної середньої освіти є надзвичайно актуальною в сучасних умовах. Адаптація дітей із числа внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища закладу загальної середньої освіти є складним процесом, який містить ряд чинників та особливостей. Такими основними чинниками, що впливають на адаптацію дітей із числа внутрішньо переміщених осіб до нового середовища, є соціальна підтримка з боку шкільної спільноти, включаючи адміністрацію, вчителів та однокласників. Важливо, щоб діти-переселенці почувалися прийнятими в новому середовищі та мали можливість взаємодіяти з однолітками та вчителями, що допоможе їм відчувати себе частиною колективу закладу загальної середньої освіти [2]. Іншим важливим чинником є психологічна підтримка, яка може включати психологічне консультування та соціально-психологічну підтримку для допомоги дітям-переселенцям у подоланні стресу, який виникає внаслідок переїзду та адаптації до нового середовища. Також важливими

є особливості культурного контексту, зокрема, мовні бар'єри та відмінності в традиціях та звичаях, які можуть впливати на адаптацію дітей-переселенців. Школа може допомогти у подоланні цих перешкод, забезпечуючи підтримку з боку вчителів, психологів та соціальних педагогів, надаючи можливість для успішної адаптації дитини в закладі освіти. Надзвичайно важливим є створення безпечного та сприятливого середовища для навчання та розвитку, а також психологічна підтримка та індивідуальний підхід до кожної дитини-переселенця. Українські науковці, які вивчають процес адаптації дітей-переселенців до нових умов життя, зазначають, що соціальна адаптація тісно пов'язана з процесом соціалізації. «Реальність, будучи дуже суперечливим і багатовимірним процесом, викликає різні форми соціалізації, явні або приховані, позитивні або негативні, інтенсивні або мляві, контрольовані або спонтанні. У суспільстві завжди залишається область соціальних елементів, масштаби яких розширюються в умовах нестабільності і реформ. Елементи впливають на процеси соціалізації, роблячи її результати непередбачуваними» [8, 101].

Основні функції зі створення безпечного та комфортного середовища навчання та виховання для дітей-переселенців мають виконувати всі учасники процесу адаптації дитини: вчителі, психологи, соціальні педагоги, батьки та адміністрація освітнього закладу:

1. Однією з основних умов є забезпечення дітей-переселенців необхідними ресурсами для здійснення освітнього процесу. Це можуть бути як матеріальні ресурси, так і психологічна підтримка вчителів та однокласників. Наприклад, надання необхідних навчальних матеріалів, доступ до комп'ютерів та Інтернету, можливість консультацій з вчителями та психологами.

2. Ще однією важливою умовою є створення безпечного та комфортного соціального середовища. Для цього необхідно відвести достатньо часу на знайомство з новими учнями та створити умови для взаємодії з однокласниками та вчителями. Важливо, щоб діти-переселенці мали можливість долучатись до шкільних заходів, спортивних та творчих колективів, що допоможе їм швидше і легше відчути себе частиною шкільного колективу. При цьому, вчителі та педагоги повинні бути готові до роботи з дітьми-переселенцями, враховувати їхні особливості та потреби, за потреби дотримуватись принципів інклюзивної освіти для школярів з особливими освітніми потребами. Такі умови сприятимуть ефективній адаптації дітей-переселенців до нового соціального середовища шкільного колективу.

3. Однією з особливостей адаптації дітей-переселенців є також їх емоційний стан. Часто ці діти занадто гостро переживають травматичні події, пов'язані з втратою близьких, переїздом або втратою звичного середовища, що може призвести до виникнення почуття страху, тривоги та навіть депресії. Важливою функцією педагогів є створення сприятливого психологічного клімату в класі та надання підтримки дітям у складних ситуаціях.

4. Крім того, на успішність адаптації дітей-переселенців впливає їхнє сприйняття нового соціального середовища, в тому числі й особливості організації освітнього процесу. Для більш ефективної адаптації важливо, щоб педагоги забезпечували їм необхідну інформацію про освітній процес та правила поведінки в школі, здійснювали індивідуальний підхід до дітей, враховуючи їхні потреби та актуальні можливості.

5. Допомога дітям-переселенцям у формуванні позитивного іміджу, лідерських якостей, розвиток впевненості, адекватної самооцінки, що сприятиме їх інтеграції в нове середовище.

6. Сприяння залучення дітей-переселенців до участі у різних заходах, які організовує школа, що сприяє їх соціалізації.

7. Підтримка родин дітей-переселенців, консультативна робота з батьками у розв'язанні питань, що пов'язані з адаптацією дітей до нових умов життя та навчання.

8. Рівень мовної компетентності є також важливим фактором, який визначає успішність адаптації дітей-переселенців. Недостатня мовна підготовка може стати перешкодою у сприйнятті навчального матеріалу та спілкуванні з педагогами та дітьми, тоді як наявність культури мовлення може допомогти дітям швидше знайомитися з новим соціальним середовищем та інтегруватися в колектив.

В аналітичних матеріалах МОН України «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році» [7] надаються рекомендації щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу: «Вчителі мають враховувати емоційний стан здобувачів освіти, адже під час війни вони можуть стикатися із дітьми, які переїхали із регіонів, де відбуваються військові дії, або навіть втратили когось із близьких. Цей фактор впливає на поведінку дитини, її здатність до навчання та на психологічні реакції на навколишні збудники» [1, 2].

Аналіз стану соціальної адаптації школярів із сімей вимушених переселенців у закладах загальної середньої освіти стає важливим кроком у забезпеченні їхньої успішної адаптації та навчання. Загалом, як наголошують науковці (Н. Корпач, І. Сидорук), що адаптованість школяра не обмежується лише об'єктивно діагностованою ситуацією рівноваги і суб'єктивним відчуттям задоволеності соціальною ситуацією. Вона також включає відсутність негативних психологічних станів, емоційно-поведінково-особистісних наслідків у майбутньому та сприяє особистісному розвитку школяра та його психологічному задоволенню середовищем закладу освіти. Зокрема, задоволення навчанням, спілкуванням,

побутом, їх організацією, умовами, змістом, формами є найважливішими елементами. Прагнення переміститись у інше соціальне середовище та відхилення у поведінці є показниками низької соціальної адаптації [3, 136].

Важливими факторами здійснення процесу соціальної адаптації школярів є визначення показників та критеріїв її успішності. На основі досліджень науковців можемо виділити такі критерії визначення успішності адаптації школяра до нових умов закладу загальної середньої освіти:

1. Когнітивний критерій: здатність учнів ефективно засвоювати нові знання, розвивати критичне мислення та аналітичні навички, враховуючи вплив рівнів тривожності на когнітивні процеси.

2. Соціально-емоційний критерій: позитивний емоційний стан учнів у адаптивній ситуації та здатність підтримувати співпрацю з однокласниками та вчителями.

3. Адаптаційний критерій: позитивне суб'єктивне самооцінювання досягнутого ступеня адаптації, задоволення взаєминами в сім'ї та у школі, а також здатність ефективно справлятися з викликами, пов'язаними з переїздом та зміною оточення.

Компонентами визначення критеріїв та показників для діагностики школярів та підбору діагностичних методик, що є складовими для вивчення психологічного стану дитини-переселенця на момент обстеження нами зазначені: підвищений рівень тривожності, характер міжособистісних стосунків у колективі однолітків та індивідуальні характеристики адаптивності школяра.

Слід зазначити, що під цільовою групою дослідження, тобто дітей-переселенців, слід вважати дітей, які потрапили у складні життєві умови та пережили кризові ситуації, а також мають нагальну необхідність відновити свій психологічний стан, продовжити успішну життєдіяльність та навчання в освітніх закладах, ефективні комунікації та самореалізацію. Тому варто говорити про соціально-психологічні та соціально-педагогічні умови адаптації для цієї категорії дітей. Це також пов'язано з тим, що соціальна адаптація тісно пов'язана з адаптацією психологічною, яка спонукає адаптаційну діяльність людини.

Відповідно проведено діагностику за допомогою таких стандартизованих методик: визначення рівнів особистісної та ситуативної тривожності в учнів 10-11 класів з сімей вимушених переселенців – Опитувальник Спілбергера-Ханіна; діагностика міжособистісних стосунків учнів старших класів з сімей вимушених переселенців в колективі закладу загальної середньої освіти – Методика інтерперсональної взаємодії Т. Лірі; визначення рівнів адаптивності та дезадаптації дітей-переселенців в міжособистісних системах – Методика дослідження соціально-психологічної адаптації (К. Роджерса, Р. Даймонда (СПА).

Емпіричне дослідження проводилось на базі Триєвятькоблюдського ліцею імені Наталії Александрової Київської ОТГ та Михайло Коцюбинського ліцею Михайло Коцюбинської ОТГ (Чернігівська область). У ньому взяли участь 30 дітей, які є переселенцями із районів ведення військових дій та окупованих територій.

Провівши діагностику рівнів реактивної тривожності (РТ) за опитувальником тривожності Спілбергера-Ханіна виявлено, що більшість респондентів (50%) мають середні рівні ситуативної тривожності за визначеними показниками, високі рівні показали 30% досліджуваних, низькі рівні виявлені лише у 20% досліджуваних. Реактивну (ситуативну) тривожність ми розглядаємо як стан учнів, які на час опитування перебувають в умовах підвищеного стресу у зв'язку з важкими умовами переселення. Високі рівні тривожності відображають тенденцію певної реакції на ці травмуючі події, коли у дитини з'являється незрозуміле їй почуття загрози, яке наростає та поступово перетворюється у напружене очікування, відчуття непереборності ситуації.

За даними діагностування особистісної тривожності у досліджуваних виявлено, що більшість учнів мають середній рівень особистісної тривожності (53%), високі рівні особистісної тривожності мають 22% досліджуваних, тобто ці школярі мають стійку тенденцію до сприймання великої кількості щоденних ситуацій як загрозливих та реагують на них станом тривожності, низькі рівні виявлені у 25% досліджуваних. Оскільки в цілому тривожність не виявляється як негативна якість особистості, а певний її рівень може бути пов'язаний з новими, невизначеними умовами та середовищем у якому опиняється людина. Тому особистісну тривожність розглядаємо як властивість кожного з респондентів, схильність особистості сприймати певні ситуації як невизначні, а можливо навіть загрозливі і реагувати на них станом тривожності.

Результати діагностування за Методикою інтерперсональної взаємодії Т. Лірі: респонденти показали високі рівні за шкалою «Доброчливий» (72,5%) та «Альтруїстичний» (65%), що свідчить про компромісність у поведінці та виражений альтруїзм. Такі люди прагнуть бути люб'язними та доброзичливими, але часто без урахування ситуації. Потрібно зауважити, що виявились не високими показники за шкалою «Авторитарний» (20%). Ці тенденції свідчать про низький рівень прагнення до успіху, не впевненість у власних можливостях, нетерпимість до критики. Характерним для міжособистісних взаємин у колективі є наявність низьких рівнів, які значно переважають над високими та середніми рівнями за шкалами «Егоїстичний», «Агресивний», «Підозрілий», «Підкорюваний», коли за трьома першими вказаними шкалами високих рівнів у респондентів не виявлено взагалі. Це свідчить, що у досліджуваних переважають тенденції у взаємодії від впевненого, незалежного до конкурентного,

переважає ширість та безпосередність, реалістичність суджень, наполегливість та одночасно скромність, схильність брати на себе обов'язки інших, деяка сором'язливість у стосунках. Також характерними для багатьох учнів є здатність слухняно виконувати покладені обов'язки, певною мірою здатність підкорюватися. За шкалою «Залежний» можливо прослідкувати переважання низьких (52,5%) та середніх показників (42,5%) що свідчить у випадку низьких рівнів про потребу у порадах та спрямуванні в потрібному напрямку, схильності до захоплення оточенням, потреби у визнанні, однак одночасно такий стиль взаємин у колективі є характерним для людини з м'яким характером, ввічливої та стриманої, яка потребує довіри з боку колег. У випадку середніх рівнів такі діти певною мірою не можуть чинити опір у конфліктах, широ вважаючи, що інші мають більше знань та досвіду щодо розв'язання проблем. Більшість досліджуваних засвідчили свою готовність допомагати у проблемних ситуаціях іншим, загалом активні, схильні брати на себе відповідальність, однак в той же час готові слухняно виконувати складні завдання та не вступати у суперечки.

У результаті аналізу дослідження за Методикою діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонда, високі показники були виявлені за шкалами «Прийняття себе» та «Прийняття інших». Це свідчить про позитивне ставлення до нового оточення, високу довіру до своїх власних дій та створення позитивного середовища за допомогою власних життєвих ресурсів, заснованих на реальному досвіді та впевненості у власних здібностях. Дослідження не виявило низьких рівнів адаптивності у дітей, які пережили переселення, тоді як у 50% випадків було виявлено середні рівні. Це є важливим для розуміння їхнього усвідомлення складної ситуації, соціальної ролі та планування подальших дій. Більшість учнів виявили середні та низькі рівні емоційного комфорту за шкалою «Емоційний комфорт», що можна пояснити складними обставинами, пов'язаними з втратою звичного життя та майна. Лише 5% досліджуваних проявляли високі рівні впевненості та оптимізму, тоді як 19% були на низькому рівні за цією шкалою. За шкалою «Емоційний дискомфорт» середні рівні були виявлені у переважній більшості досліджуваних, що свідчить про нестабільність емоційного стану та невизначеність сьогодні щодо майбутнього. За шкалою «Домінування» 4% переселенців мали низький рівень, а 14% – високий рівень, що свідчить про наявність лідерських якостей у таких учнів. Отже, попри складні обставини та наявність певною мірою підвищених рівнів тривожності більшість досліджуваних учнів мають значний потенціал адаптивності до нових умов закладу загальної середньої освіти. Показниками успішної соціальної адаптації школярів із сімей внутрішньо переміщених осіб є адекватне соціальне становище особистості в тому чи іншому середовищі, її психологічна задоволеність цим середовищем, а також його найважливішими складовими, особливо що стосується навчання, спілкування, задоволеність життям у шкільному колективі, станом, змістом та формою організації цих процесів тощо. Важливим чинником успішної соціальної адаптації є рівень соціальної підтримки, яку отримують діти-переселенці від педагогів та однокласників. Забезпечення сприятливої атмосфери у класі та налагодження дружніх стосунків між дітьми та з вчителями може позитивно вплинути на їхню адаптацію до нового соціального середовища.

Вагомими чинниками, що сприяють успішній адаптації дітей-переселенців, є наявність програм та проєктів, спрямованих на їхню інтеграцію в нове соціальне середовище. Такі програми повинні охоплювати не тільки питання навчання, але й соціалізації та культурної адаптації. Важливим елементом таких програм є підтримка психолога та соціального педагога, які допомагають дітям-переселенцям розв'язувати проблеми та долати стресові ситуації. Проведення тренінгів з розвитку навичок асертивності, спілкування та формування гармонійних міжособистісних відносин може сприяти успішній соціалізації учнів та створенню здорового навчального середовища [6].

Висновки. Таким чином, зважаючи на вивчені обставини визначення актуального рівня успішності соціальної адаптації дітей-переселенців до нових умов життєдіяльності та навчання, необхідно зауважити на винятково важливих заходах соціально-педагогічного супроводу дитини у зв'язку з обставинами та необхідністю комплексних підходів до цих процесів. Тому соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи повинні мати високий професійний рівень, стійку мотивацію, бути винятково гуманними, поважати та професійно підтримувати дітей, які потребують допомоги через дуже складні життєві ситуації, пов'язані з кризовим станом в державі. Фахівці мають забезпечити стійку мотивацію дитини для подолання труднощів, для продовження навчання та успішного спілкування в новому середовищі однолітків, коли діти, які пережили значний стрес у сприятливих умовах та при наявності необхідної соціальної, психологічної та педагогічної допомоги набувають впевненості у власних силах і з більшою ймовірністю повернуться до ефективної життєдіяльності та навчання.

References

1. Аналітичні матеріали про діяльність психологічної служби у системі освіти, стан забезпечення закладів освіти практичними психологами і соціальними педагогами та рекомендації щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році: Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psiologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci>.
Analitychni materialy pro diialnist psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity, stan zabezpechennia zakladiv osvity praktychnymy psykholohamy i sotsialnymy pedahohamy ta rekomendatsii shchodo priorytetnykh napriamiv psykholohichnoho suprovodu ta sotsialno-pedahohichnoho patronazhu uchasnykiv osvitnoho protsesu u 2022/2023 navchalnomu rotsi [Analytical Materials on the Activities of the Psychological Service in the Education System, the State of Provision of Educational Institutions with Practical Psychologists and Social Pedagogues and Recommendations Regarding the Priority Areas of Psychological Support and Socio-pedagogical Patronage of Participants in the Educational Process in the 2022/2023 academic year]: Dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 02.08.2022 № 1/8794-22. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psiologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci>
2. Завацька Л. М. Дослідження соціальних потреб дітей трудових мігрантів у новому соціально-освітньому середовищі. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 22–30.
Zavatska, L. M. (2014). Doslidzhennia sotsialnykh potreb ditei trudovykh mihrantiv u novomu sotsialno-osvitnomu sere dovys hchi [Study of the Social Needs of Children of Labor Migrants in a New Socio-educational Environment]. *Naukovi zapysky. Serii: Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific Notes. Series: Psychological and Pedagogical Sciences*. №2, 22–30.
3. Корпач Н., Сидорук І. Соціальна робота з дослідження стану адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №1(8). С. 133–139.
Korpach, N., Sydoruk, I. (2018). Sotsialna robota z doslidzhennia stanu adaptptsii ditei vnutrishno peremishchenykh osib do novoho sotsialnoho sere dovys hcha [Social Work on the Study of the State of Adaptation of Children of Internally Displaced Persons to a New Social Environment]. *Pedahohichniy chasopys Volyni – Pedagogical Journal of Volyn*. №1(8), 133–139.
4. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Соціальна робота та освіта. 2022. Вип. 9 (1). С. 89-99.
Pesotska, Yu. (2022). Sotsialna reabilitatsiia ta sotsialna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib [Social Rehabilitation and Social Adaptation of Internally Displaced Persons]. *Sotsialna robota ta osvita – Social Work and Education*. Vyp. 9(1), 89-99.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: станом на 3 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 r. № 1706-VII: stanom na 3 serpnia 2022 r. [On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons: Law of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
6. Рень Л. В. Діяльнісний потенціал громадських організацій у соціалізації молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 142. С. 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_142_35
Ren, L. V. (2017). Diialnisnyi potentsial hromadskykh orhanizatsii u sotsializatsii molodi [Active Potential of Public Organizations in the Socialization of Youth]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky – Bulletin of T.G. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. Vyp. 142, 151–155. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_142_35
7. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році: лист МОН України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psiologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci>
Shchodo diialnosti psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity v 2022/2023 navchalnomu rotsi [Regarding the Activities of the Psychological Service in the Education System in the 2022/2023 Academic Year]: lyst MON Ukrainy vid 02.08.2022 № 1/8794-22. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psiologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci>
8. Yanchenko Tamara, Ren Larysa, Zavatska Liudmyla, Platonova Oksana, Mykhailenko Oksana. (2023). Educational work within the framework of youth policy: post-industrial imperatives. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. 13/01/XXXII. VOL. 13, ISSUE 1, SPECIAL ISSUE XXXIII, 99-104. Retrieved from: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/PDF/130132.pdf>
9. The International Organization for Migration (IOM). Retrieved from: <https://ukraine.iom.int>

Zavatska Liudmyla

ORCID 0000-0003-2069-9667

PhD in Pedagogy, Full Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute of
Psychology and Social Work,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: lzavatska2016@gmail.com

**DETERMINATION OF THE CURRENT LEVEL
OF SUCCESS OF SOCIAL ADAPTATION
OF SCHOOL STUDENTS FROM THE NUMBER
OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS**

The article is devoted to researching the current level of success in social adaptation of schoolchildren from among internally displaced persons. One of the main components of the success of social adaptation is the creation of a safe and favorable environment for the continuation of education of immigrant children in general secondary education institutions. Researched: levels of personal and situational anxiety in students; interpersonal relationships of high school students from families of forced migrants in the collective of a general secondary education institution; levels of adaptability and maladaptation of immigrant children in interpersonal systems. Indicators and factors of successful social adaptation of schoolchildren from families of internally displaced persons are determined.

The purpose of the work is to substantiate and determine the current level of success in the social adaptation of schoolchildren from among internally displaced persons.

Methodology is based on the principles of systematicity (consideration of the process of social adaptation as a system in which the directions of work with forced migrants in the social, informational, legal, economic and material spheres are determined), socio-psychological studies of the level of success of social adaptation of children and their families from among internally displaced persons.

The scientific novelty of the article lies in the study and determination of the actual level of success of social adaptation of internally displaced children in general secondary education institutions, which can be used by psychological service specialists, social assistance workers who act as mediators between the administrative and legal system of social protection and families of displaced persons.

Conclusions. Taking into account the studied circumstances of determining the actual level of success of the social adaptation of migrant children to new conditions of life and education, it is necessary to note the extremely important measures of social and pedagogical support of children in connection with the circumstances and the need for complex approaches to these processes. Therefore, social workers, social pedagogues, psychologists must have a high professional level, sustainable motivation, be exceptionally humane, respect and professionally support children who need help due to very difficult life situations related to the state of crisis in the state. Specialists should provide persistent motivation of the child to overcome difficulties, to continue learning and successfully communicate in a new environment of peers, when children who have experienced significant stress under favorable conditions and with the necessary social, psychological and pedagogical help gain confidence in their own abilities and are more likely to be able to return to effective living and learning.

Key words: social adaptation, migrant children, institutions of general secondary education, internally displaced persons, psychological service of an educational institution, psychological and pedagogical assistance.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Янченко Т. В.